

Georg Brandes – Vilhelm Andersen

En brevveksling

udgivet af STEEN JOHANSEN

Udgiveren takker ærbødigt generalinde, fru Gertrud Leschly, datter af Vilh. Andersen, og fru Edith Philipp, datter af Georg Brandes, for tilladelsen til at aftrykke brevene.

Det er vistnok en nyhed for mange, at Georg Brandes og Vilh. Andersen vekslede breve. De begyndte dermed i 1894, og deres skriftlige bekendtskab blev hurtigt efterfulgt af et personligt. Nu og da besøgte de hinanden, hvortil kom samtaler, når de mødtes på gaden eller ved officielle festligheder ell. lign. De blev snart hvad man kalder »gode bekendte«, men om der opstod et virkeligt venskab er vanskeligt at sige.

I mange år var det gode forhold mellem dem uforandret. Så kom det pludselig til et brud i 1915, fordi Brandes følte sig krænkede og fornærmet af Vilh. Andersens recension af hans Goethe-bog¹. Vilh. Andersens forsøg samme år på en forsoning kunde ikke ændre Brandes' holdning, og da Vilh. Andersen i 1922 påny forsøgte en skriftlig tilnærmelse til Brandes, forblev brevet ubesvaret.

Hvad man i Georg Brandes' trykte forfatterskab kan finde om Vilh. Andersen (der var 22 år yngre end han), er ikke store sager. Brandes har så vidt vides kun anmeldt to af hans bøger (Poul Møller-bogen 1894 og Bacchustoget i Norden 1904)², dertil kommer en velvillig, men kort omtale af ham ved en festlighed på universitetet i 1911, jf. brev nr. 25 med noter. De nævnte anmeldelser var dagbladsartikler, og af den første forstod læserne straks, at her var en ny mand, et nyt talent, man skulde lægge mærke til. Det første, som Brandes læste af Vilh. Andersen, synes at have været afhandlingen »Gentagelsen« (i Dania 1891), derefter Poul Møller-bogen i 1894, hvad der førte til, at Brandes samme år anskaffede sig Vilh. Andersens bog »Danske Studier« fra 1893. I årene derefter, til og med 1914, har Vilh. Andersen sendt dedikationseksemplarer af adskillige af sine bøger til Brandes, og sidstnævnte breve til Vilh. Andersen er for en stor del takkebreve for de tilsendte bøger, med kritiske udtalelser om deres indhold og om Vilh. Andersen som forsker og forfatter. Brandes' breve udgør således et supplement til hans anmeldelser.

Har Georg Brandes således kun sparsomt udtalt sig om Vilh. Andersen i sit trykte forfatterskab, så forholder det sig anderledes med Vilh. Andersens omtale af Brandes i sit. Brandes var jo forlængst en »historisk« skikkelse, da Vilh. Andersen fremtrådte, og for en dansker med et så levende sind som hans måtte det blive en hovedopgave at få klarhed over Brandes' betydning. I sit omfangsrige forfatterskab har Vilh. Andersen gentagne gange givet en indgående karakteristik af Brandes og har desuden mere periferisk omtalt ham talrige steder. Vigtigst er vel følgende skrifter: hyldestartiklerne i »Tilskueren« 1902 og 1912, den mere udførlige karakteristik i »Tider og Typer, Goethe« II (1916), og den udførligste i »Illustreret dansk Litteraturhistorie« IV (1925). Det sidste sted var Vilh. Andersens tale på sin 80-årsdag i 1944 (trykt i »Et Tiaar«, 1945), hvori et afsnit behandler Brandes. Hvad Vilh. Andersens breve her kan give os om Brandes i sammenligning med alt dette er ikke meget. De fortæller egentlig langt mere om ham selv end om adressaten. Vi får således at vide, at han begyndte som elev af Brandes, dvs. påvirket af den del af Brandes' forfatterskab, der vedrører vor nationale digtning. Betegnelsen »elev« er fuldt forsvarlig, jf. brev nr. 2, men han var ganske vist en elev, der på sit område hurtigt voksede sin læremester over hovedet. Det er givet, at den »danske« del af Brandes' forfatterskab, specielt »Kritiker og Portraiter«, har spillet en meget stor rolle for Vilh. Andersen. Dette elevforhold omtaler han ikke i sin fremstilling af sig selv i litteraturhistorien IV, 733 ff., hvor han tværtimod selv siger, at hans forfatterskab bedst kan betegnes som en »naturlig Reaktion« mod Brandes.

Når det før blev sagt, at Vilh. Andersen voksede sin mester over hovedet, så skal det forstås således, at han tidligt blev klar over, hvor hans følt lå, og hvori han havde sin styrke. Medens Brandes spredte sig, gik andre veje og blev »europæer« og herosdyrker, koncentrerede Vilh. Andersen sig om Danmark. »Hvad jeg forstaar og kender til, det er alene de danske 'Noder'«, siger han i brev nr. 6. Det gik så vidt, at situationen efterhånden blev helt vendt om: Brandes måtte erkende, at han, hvad dansk poesi angik, nu kunde lære af ham (brev nr. 9)!

Vilh. Andersens fremtræden har tydeligt nok glædet Brandes meget. Endelig viste der sig en virkelig betydelig og selvstændig fortsætter af hans egen ungdoms kærlighed til den store romantiske periode i dansk åndsliv, den periode, som han selv havde reageret så kraftigt imod. Glæden var dog ikke helt ublandet. Det kunde ærgre ham lidt, at hans

gamle afhandlinger om danske digtere tilsyneladende blev gjort helt forældede at Vilh. Andersen! Denne blanding af glæde og misbilligelse går som en understrøm under mange af Brandes' breve til Vilh. Andersen.

Iøvrigt er brevene som sagt mest lejlighedsbreve. Man må beklage, at det så sjældent kom til en virkelig tankeudveksling eller diskussion mellem dem. Grunden var vel den, at deres anlæg og interesser afveg så meget fra hinanden, at det var dem umuligt at »samtale« i egentlig forstand. »Nu og da er Deres Følemaade mig meget fremmed«, skriver Brandes i 1903 (brev nr. 9). Og det gjaldt ikke alene følemåden, men efterhånden også den intellektuelle forståelse. Det lille tilløb til en drøftelse af humanisme-begrebet i breve nr. 19–21 er karakteristisk for dem begge! »Hovedstrømningerne«s forfatter kom aldrig ret til at fatte Vilh. Andersens to første »grundstrømnings«-bind (Erasmus-bindene af »Tider og Typer«). Begge var i deres arbejde og syn så forskellige som en bjergbestiger og en brøndborer. Og dog kunde de mødes i ét, nemlig (som Vilh. Andersen udtrykker det) i kærligheden til »det evige Danmark, som vi begge tjener« (brev nr. 26). »Thi«, tilføjer Vilh. Andersen, »noget af det, jeg elsker allermost deri, har *De* først ret lært mig at elske«³.

Der kendes kun 16 breve fra Vilh. Andersen til Brandes (bevareret i Brandes-arkivet i Det kgl. Bibliotek), og 14 fra Brandes til Vilh. Andersen (i Vilh. Andersens brevsamling, ligeledes i Det kgl. Bibl.). De fleste breve er daterede; enkelte breve uden år har forholdsvis let kunnet dateres ud fra andre kriterier, kun et enkelt (ubetydeligt) brev affattelsestid har svævet lidt i det uvisse, men er placeret, hvor det skønnedes at høre hjemme (brev nr. 22, jf. noter dertil).

Brevene aftrykkes nøjagtigt efter ordlyden. Enkelte tilføjelser af udgiveren er anbragt i klammer.

I noterne meddeles alene det, der er nødvendigt for forståelsen af brevene.

1

18 Okt 94

Hr. cand. mag. Vilh. Andersen

Tak for Bogen om Poul Møller¹, som jo ikke blot er en lærerig Bog, der bringer meget Nyt, men et Exempel paa, hvorledes vor Litteratur

gode Mænd burde behandles og fremstilles. Den vil sikkert gjøre Lykke.

Poul Møllers Efterl. Skrifter var den første og længe den eneste Bog, jeg som Dreng ejede, og ingen Bog har jeg læst saa tidt². Jeg har al Tid i mit stille Sind hørt til Poul Møllers trofasteste Beundrere og kun min – hvad skal jeg kalde det? – »historiske« Stilling har tvunget mig til at reagere mod Et og Andet hos ham. Det skete med stor Selvovervindelse, af Pligtfølelse, som overhovedet mine Reaktioner mod vore ældre Forfattere. Det gjør mig lidt ondt at mit Navn i Deres Bog saaledes kun³ forekommer i den Forbindelse, at jeg har kaldt Afh. om Udødeligheden »daarlig«. At Udtrykket staar der og er fastholdt, skyldes ikke Letsind. Da Bogen Den rom. Skole i T. i sin Tid kom ud, tilskrev Brøchner mig et forbitret Brev, i hvilket han især lastede dette Udtryk⁴. Ikke desto mindre fastholdt jeg det i anden Udgave; jeg havde min Mening dermed, som det vilde være for vidtløftigt at udvikle i et Brev. Iøvrigt har jeg i en gammel Afh. om Aarestrup⁵, som De maaske ikke kjender, omtalt Poul Møller med Varme og sammenstillet ham med Aarestrup i en Parallel.

Da Foreningen Fremtiden vilde udgive Poul Møller, henvendte man sig til mig for at faa en Indledning, hvorpaa jeg dengang med Glæde gik ind; senere blev det mig meddelt, at man ikke kunde bruge mig, fordi jeg ikke var Medlem af Selskabet. Nu har De jo imidlertid gjort den Art Forsøg overflødige.

Er der ikke lidt spidsfindigt ved Deres Udredninger om Jydsk og Sjællandsk. Det Sjællandske skal være »Lethed og Finhed« – hm! Mig overbeviser det just ikke.

Side 33 staar at han raabte paa Tysk. Er »Erscheine dich« tysk⁶? (S. 37 auf for aus)⁷. Meget rigtigt er det, at De hævder Poul Møller som Ophav til den udeladte Strofe i Glæde over Danmark. Udtrykket »hvo anden« er iøvrigt mærkværdigt i en Præsts Mund⁸. Skikken er jo ældgammel jødisk 3 Mos. 12 1–6 og gik over i alle kristne Kirker.

Jeg udtalte engang i en Kritik af Goldschmidts »I den anden Verden« det Ønske at jeg kunde »klemme Næsen sammen paa Forfatterpersonen og helde en god Dosis Poul Møller ned i dens Indvolde«⁹; derfor mener jeg at De gjorde mig Uret naar De engang i en gammel Afh. gav mig den grimme Titel »Stilist af Fag«¹⁰.

Ærbødigst

Georg Brandes.

2

St. Annæ Plads 19.4.

21/10 94

Hr. Dr. Georg Brandes!

Tillad mig med et Par Ord at takke for og besvare de venlige Linier, hvormed De har glædet og hædret mig.

De Steder i Deres Skrifter, som De henviser mig til for at finde Udtalelsen af Deres Sympati for Poul Møller vare mig særdeles vel bekendte – som jeg vistnok i det hele uden Overdrivelse kan sige, at der findes meget faa af Deres Læsere, der ere saa fortrolige med Deres Skrifter om dansk Aandsliv som jeg. Hvis jeg havde fulgt min oprindelige Plan: i mit Slutningskapitel at skildre Poul Møllers fortsatte Skæbne i den danske Litteratur og hans Betydning for Nutidens fremragende Forfattere, vilde jeg have lagt en Hovedvægt paa hint Sted i »Kritiker og Portraiter«¹. Dette er nu, især af Hensyn til Tid og Plads, ikke sket, og i min Bog er De paa de Steder, hvor De udtrykkelig nævnes (se ogsaa Skildringen af Poul Møllers romantiske Udve S. 235), unægtelig kommen til at staa i polemisk Positur til ham, som jeg godt vidste, at ogsaa De havde Godhed for. Men det kan umulig være undgaaet Deres Opmærksomhed, at mit Arbejde er anlagt paa at vise, hvorledes Poul Møllers hele Gerning er en Forberedelse til Deres. Naar jeg derfor engang i en sproglig Afhandling har anført et af Dem benyttet Udtryk som Eksempel paa en Sprogbrug, der endnu kan bruges lejlighedsvis af »Stilister af Faget«, har jeg visselig ikke ment, som De antyder noget fælt dermed, men noget smukt (»Folk, der forstaa den Kunst at skrive«).

Endnu eet maa De have bemærket under Læsningen af mit Skrift: at denne Bog ikke kunde være bleven skrevet – og skrevet saaledes, som den nu engang er – uden under Forudsætning af, hvad *De* har skrevet om dansk Litteratur. Jeg ved ikke, hvor megen Pris De sætter paa personlige Tilstaaelser, og jeg formoder, at De i Tidens Løb har modtaget adskillige saadanne. Alligevel føler jeg nu, da jeg er kommen til at skrive Dem til, Lyst til at tilstaa, at med Undtagelse af Poul Møller, der har været min Lærer fra min tidligste Ungdom tror jeg ikke at have lært mere af nogen Mand end jeg har lært af Georg Brandes – i hvor stor en Afstand jeg saa iøvrigt efter min hele aande-

lige Konstitution kan befinde mig fra Deres baade historiske og personlige Stilling. Derfor beder jeg Dem modtage min Tak.

Deres ærbødige

Vilh. Andersen.

3

22/10 94.

Hr. Dr. Georg Brandes!

Min Kone har sagt mig, at De i Dag har søgt mig og gerne vilde tale med mig. Jeg beder Dem ved disse Linier ikke vente mig i Aften. I Morgen eller Onsdag skal jeg tillade mig at søge Dem.

Deres ærbødige

Vilh. Andersen.

4

30.10.94

Højstærede Hr. Andersen

Nu har jeg købt mig og gennemlæst Deres Danske Studier og havt megen Fornøjelse deraf. Bogen viser Dem desuden fra en anden Side end »Poul Møller«. Det glæder mig at De saa godt kan lide Hertz's Hirschholmdigt; jeg ogsaa. De tager fejl naar De henfører Pal-Müller til Hovedvagtsgade¹. Den existerede end ej i hans Tid. Han boede i Ny Adelgade, Huset staar endnu. Det ligger omtrent overfor hvor Jacobsen senere boede. Men ingen Gade svarer nu til hvad den var den Gang, en Art Didrik Badskjærs Gang. De talte til mig om Reminiscenser. Er ikke Sætningen hos Dem nederst S. 167 foranlediget ved den næstsidste Sætning i min Afh. om Aarestrup? Den er ganske saadan bygget². — Jeg troede ikke nogen anden end jeg havde bragt Pal-Müllers Skikkelse i Forbindelse med Digtet Adonis (S. 163). I alt Fald har jeg gjort det først³.

Jeg er meget tiltalt af hvad De siger om Fru Gyllembourgs Natur-
opfattelse. Kjender De en Bog, som en Tysker Biese engang bragte
mig om Naturopfattelsen? Det er en ret god Oversigt¹.

Ærbødigst

Georg Brandes.

5

St. Annæ Plads 19.

31/10.94.

Hr. Dr. Georg Brandes!

Idet jeg takker Dem for Deres Brev og den Interesse for mit Ar-
bejde, hvorom det taler, tillader jeg mig at sende Dem den lille Af-
handling til Vilh. Thomsen¹, som jeg talte om forleden, og som De
maaske engang, naar De faar Stunder, vil kunne have nogen Morskab
af at læse.

Paa Ligheden mellem det anførte Sted og Slutningen af Afhand-
lingen af Aarestrup er jeg selv bleven opmærksom. Maaske er her dog
ingen Reminiscens – i al Fald har det ikke været mig nærværende,
da jeg skrev – men da jeg i det foregaaende var kommen ind paa at
skildre hvad jeg kaldte Oehlenschlägers, Hauchs o.s.v. Landskabs
Muse, laa det nær under Omtalen af Paludan-Müller at foretage denne
Sammenligning.

Deres ærbødige

Vilh. Andersen.

6

St. Annæ Plads 19.4.

9/11 94.

Hr. Dr. Georg Brandes!

Jeg har nu faaet fat i »Verdens Gang« og læst Deres Bedømmelse
af min Bog¹. Som De ved, har jeg med temmeligt Udbytte læst det
meste af hvad De har skrevet om danske Bøger, men med en mere
levende Medfølelse har jeg sikkert ikke læst *noget* andet, som De har
skrevet. Behøver jeg at sige Dem, at baade Deres runde Ros og Deres

knappe Dadel har ramt mig, hvor de skulde ramme: i Centrum? Jeg betragter dette lille, mig saa overordentlig værdifulde Stykke som en baade hædrende og *forpligtende* Opmuntring til at blive ved med det Arbejde, som er mit Liv og min Glæde.

Blot De ikke venter Dem for meget af mig. Jeg er virkelig som jeg vist har sagt Dem, en fattig Per Erichsen. Hvad jeg forstaar og kender til, det er alene de danske »Nøder«; gaar jeg uden for denne lille Kres, hvor jeg er hjemme, kommer jeg vist jævnlig til at citere galt. Og inden for den danske Kultur er det sikkert ogsaa kun det, jeg holder af, som jeg rigtig forstaar og kan skrive om, ja indenfor dette, unægtelig noget begrænsede Omraade vistnok i Grunden kun Poul Møller, som jeg *har skrevet* om. Dette er virkelig ikke Skaberi. Af Kritik formaar jeg næppe tilgavns at øve andet end den sympatetiske – Kritikken af den heibergske Skole er jo ikke stort andet end filologisk Pilleri – og efter mit lange og dybe Samliv med Poul Møller har jeg nu hverken Lyst eller Evne til nogen ny Forelskelse. Jeg kaster mig nu i denne Vinter ind i et strengt systematisk filologisk Arbejde² – maaske det da kan lykkes mig at blive saa – hvad skal jeg kalde det? – sulten, at ogsaa andre Genstande kunne vække min Attraa. Planer mangler jeg ikke.

Endnu engang Tak, hjertelig Tak for hvad De skrev og for Deres Velvillie imod mig.

Deres ærbødige og taknemmelige

Vilh. Andersen.

7

Onsdag [1896]

Jeg takker Dem, Hr. Andersen, for Deres Bog, som jeg allerede har gennemløbet, saa jeg véd, hvad der staar i den¹. Til ordenlig Læsning vil jeg først senere faa Tid. Dens hele originale Anlæg, dens solide Bygning og det Nye, den bringer, maa glæde enhver Dyrker af dansk Literatur. Lidt forfalden er De vel til Hypotheser (f. Ex. Staffeldt som Jægeren)². Jeg beder Dem undskylde, at jeg ikke lige strax gjenkjendte Dem. Det vil være mig meget kjært at have en Samtale med Dem imorgen Eftermiddag. Tjen mig i til da at have gennemlæst Schillers Digt *Das Glück* og have kastet et Blik paa det følgende Der

Genius. De burde ganske sikkert S. 93 have nævnt *das Glück*, som indeholder selve Grundtanken i Aladdin³.

Deres ærbødige

G. Brandes.

8

Hotel D'Iéna, Paris (16me)

Den 10. April 1902

Kjære Dr. Andersen

Mit Liv i Paris har været en saadan Hvirvel, at jeg ikke er naaet til at sige Tak for den Velvilje, der vistest mig i Anledning af den triste Kjendsgjerning, at jeg har naaet Alderdommens Grænse. Men da jeg idag, mens jeg sad og ventede paa et Besøg, kom til at gjenneamlæse det Stykke, De har skrevet om mig i Tilskueren, roligt og opmærksomt, har jeg følt mig saa slaaet derved, at jeg maa sende Dem et Par Linjer¹.

Hostrup kaldte mig engang for mangfoldige Aar siden spøgende »min modstræbende Beundrer«²; jeg har det Indtryk, at mit Væsen i Grunden ikke er Dem videre sympathetisk og at De undertiden giver mig for megen Ros af den hæderlige Mands Angst for at komme til at gjøre Uret. Men des taknemmeligere maa jeg jo være Dem for at De lader Dem lede mere af Forstandsindtryk end af Naturlilskyndelser. Deres Artikel om mig er egentlig et filologisk Arbejde grundet paa Fordybelse i Kritiker og Portræter, første Udgave. Dertil har De saa sammendraget senere Parallelsteder.

Naar jeg har slettet Stedet om Jøderne³, De anfører, er det af flere Grunde. Først fordi jeg slet ikke mere troer, at Nordeuropas Jøder er Semiter, dels fordi jeg dengang, paavirket af den almindelige Opfattelse og af Racetheorier var tilbøjelig til at tillægge Afstamningen en efter min nuværende Mening overdreven Betydning.

De Negerdigtere, der i den senere Tid er optraadte i den engelske Literatur, fremhæver med Styrke, at Alex. Dumas den Ældre og Pusjkin havde Negerblod i sig. Det er efter min Mening umuligt at paavise denne Afstamning i disses Værker. Og en Neger er dog hundred Gange mere forskellig fra en Franskmand eller en Russer end en moderne Jøde. Ifald De ikke havde kendt min Afstamning, havde De ikke selvstændigt kunnet udfinde den. Hvem har i *Carmen* sporet at

Bizet var Jøde! De havde talt om et livligere Temperament end det gængse, men det havde vistnok været Alt. Det er slaaende rigtigt hvad De siger om at jeg fortsætter Linjen Baggesen, I. L. Heiberg osv. Begge har gjort det dybeste Indtryk paa mig i Tyvcaarsalderen. De maa betænke, at jeg aldrig har været udsat for anden Paavirkning end andre danske Børn; en anden Sag var det, hvis jeg f. Eks. havde kendt moderne hebraisk Literatur, som de nu opvoxende Jøder i de østlige Lande.

De tager paa et eneste Punkt lidt Fejl⁴; det er naar De mener at jeg ved Pragerartiklens Ophævelse tænkte anderledes end nu. Jeg maatte udtrykke mig med Forbehold, men mente forøvrigt altid, at Artikel V længst var blevet blot Mundsvejr og at der intet Haab kunde stilles til den; jeg kjendte Folk af Bismarcks umiddelbare Omgivelse nøje. Derimod har De overset, at jeg i Februar 1883, da man gav mig en Afskedsbanket i Berlin, greb Lejligheden til at tale for Nordslesvigerne. Det var alt Andet end let. Da man tilbød mig Banketten, vilde jeg kun modtage den paa den Betingelse, at jeg i min Svartale berørte Nordslesvig. Man studsede, og bad mig opgive denne Grille, der vilde slaa Stemningen itu. Man føjede sig tilsidst om end ugjerne, da jeg fastholdt min Fordring. Men der er saare faa Aar imellem Efteraaret 1879 og 1 Februar 1883 og de Aar havde jeg levet blandt Tyskere i Berlin.

Dette er jo en meget ringe Ting. Og jeg kan kun atter fremhæve, hvor megen Tak jeg er Dem skyldig.

Deres ærbødige

Georg Brandes

9

Kbh. d. 7 Januar 03

Kjære Dr. Andersen

Iaftes læste jeg Deres Bog Aaret og Dagen til Ende, som De har været saa artig at forære mig¹. Det Grundmenneskelige i denne Bog tiltaler mig ganske og den dybe Indsigt i dansk Poesi ikke mindre.

Dette Grundmenneskelige er ægte, simpelt, aabent; det er saa forskjelligt fra det Menneskelige i mig selv som vel muligt, men derfor ikke mindre tiltrækkende for mig. Nu og da er dog Deres Følemaade mig meget fremmed.

Hvad dansk Poesi angaaer, kan jeg lære af Dem. Der paahviler mig alt i syv Aar det forhadte Hverv at skrive en lille dansk-norsk Literaturhistorie for Englænderne, et Hverv, jeg paatog mig efter skændig Overtalelse ved en Frokost, og som nu trykker mig tilblods². De kunde tusind Gange bedre gjøre dette end jeg. Hvis vi nogensinde talte sammen, kunde De maaske give mig et nyttigt Vink om Udførelsen. Men vi ses jo ikke, og jeg er i Kjøbenhavn efterhaanden saa isoleret, at jeg aldrig søger Nogen og bogstavelig neppe gider lukke Munden op til dem, der søger mig. Kjøbenhavn udvikler ikke Lyst til Omgang med Næsten.

Deres

Georg Brandes.

10

St. Annæ Plads 19.
14. September 1903.

Kære Professor Brandes!

Maa jeg have Lov til de profundis at trykke Deres Haand for Deres Mandagsartikel om I. L. Heiberg¹, som jeg i Morges løb igennem i en Jernbanekupé og som nu i Eftermiddag da jeg er ganske omhyllet af en ægte dansk Septembersnue, er mig en sand Hjertestyrkning at tænke paa. De begynder med at henstille, at de to Herrer, Leopold og Ewald, hver paa sin Side kan have Ret, men naar De er færdig, er selv den sløvste Læser vis paa, at de ikke har noget andet end Uret. Jeg har sjælden set Vandene dele sig saa nydeligt og bestemt, blot ved at det rette bliver sagt paa den rigtige Maade: paa den ene Side Vrøvlet, paa den anden Uvidenheden og midt imellem den lille, skarpe, velsignede Straale, der hedder Sandhed og Retfærdighed. Jeg ved rigtignok ikke, hvor alvorligt man har Lov til at tage Carl Ewald i »Politikken«, men saadan mener vistnok hele Publikummet. Og naar saadanne Ting kan siges og skrives uden Modsigelse, saa betyder det vel ikke blot, at Klassikerne er døde, men at Barbariet er det, vi kan vente os. Gudske-lov, at vi endnu har Dem i Behold og Velkommen hjem.

Deres ærbødige

Vilh. Andersen.

11

15 Sept 03

Kjære Dr. Andersen

Lige hjemkommen modtager jeg Deres elskværdige Brev og begynder at sætte lidt Pris paa min Artikel, siden den tiltaler Dem. Skjønt jeg ikke altid kan være enig med Dem i hvad De skriver, nærer jeg en levende Sympathi med Deres Bestræbelser og er fornøjet over, at Kritiken i Danmark repræsenteres af en Mand som Dem, saa samvitighedsfuld, original og selvstændig. Tak for Deres Haandtryk!

Deres

Georg Brandes.

12

St. Annæ Plads 19.

31/10 04.

Kære Prof. Brandes!

Jeg siger mange Tak for Deres meget træffende Bedømmelse af »Bacchustoget« i Politiken i Dag¹.

Det er jo altid en Fornøjelse og mere end det: en Værdi at »blive opdaget« – og opdaget mig har De unægtelig. Allerede da De i Fjor skrev til mig i Anledning af »Bjørnson-Myten«, at jeg havde en Svaghed for Symboler og, hvad der i al Fald laa bag ved Deres Ord, om en Svaghed i Psykologi (altsaa i Sandhed), ramte det mig paa mit ømme Sted². Jeg har i flere Ting, jeg senere har skrevet (f. Ex. i et Foredrag om I. P. Jacobsen) bestræbt mig for at blive fri for denne Maner³.

Men hvad særlig den foreliggende Bog angaar (hvis Særheder jeg nok synes, De fremhæver lidt kraftigt: det er jo dog »a thing of beauty«), saa *maa* jeg jo, her hvor Talen er om »en ukendt Gud«, nødvendigvis bruge Symboler. Jeg synes heller ikke, at min Hieroglyf er saa uklar – at særlig Slutningerne af de to Afsnit (Græsk og Nordisk) taler saa tydeligt, som det er muligt, om denne Ting: Pan – eller Entheismens Gudsbegreb⁴.

Ogsaa synes det mig mindre rigtigt fremdeles i Anl. af denne Bog at tale om mine halv-grundtvig[an]ske »danske« Fordomme⁵. Den er jo ved hele sin Tendens og i sin Form rettet imod den bornerte Dansk-

hedskultus og det aandelige Degnedømme, som jeg vistnok frygter lige saa meget som De.

Men det var rigtig nok ingen Utak jeg vilde sende Dem for den Opmærksomhed og Forstaaelse, De har vist mig endnu engang, men tværtimod et oprigtigt og uforbeholdent Tak fra Deres

Vilh. Andersen.

13

23 Maj [1905]

Kjære Dr. Andersen

Jeg er meget kjed af at Sven Lange idag spiller mig ud imod Dem. Jeg selv har ikke fundet ringeste Hentydning til mig i Deres vittige Artikel, og sætter for megen Pris paa vort gode Forhold til at det kan være mig behageligt at se det sat paa Spil af andre.

Deres hengivne

Georg Brandes.

14

St. Annæ Plads 19.

24/5 05.

Kære Prof. Brandes!

Tak for Deres venlige Linier. Nej det var rigtignok ikke Dem, jeg tænkte paa med den fordrevne Kulturplante (det var vel snarest Gjellerup). – Rødtjørnen har vist for Resten ingen Torne uden naar den er podet paa en Hvidtjørn!

Det er maaske nok et – ogsaa efter Deres Smag – noget moderat Frisind, min Artikel giver Udtryk for, men jeg kan jo ikke skabe mig anderledes, end jeg er. Det kunde jo heller ikke falde mig ind at slaa noget af paa de venlige og taknemmelige Følelser, jeg har for Dem, selv om det var Dem selv, der skændte paa mig. Jeg finder for Resten Langes Artikel træffende. Naar jeg snakker rigtig dansk, ligner jeg vist Hostrup¹.

Deres hengivne

Vilh. Andersen.

15

Kbh. 11 Juli [1906]

Kjære Dr. Andersen

De maa skjære det Pund Kjød (à 30 Kr.) ud af min aandelige Krop, hvor De vil.

Om jeg har nogle Bemærkninger at gjøre til Forslaget? Unægtelig. Men De vil jo ikke kunne tage Hensyn til de Bemærkninger, De vil faa.

Først min Kompliment. Anordningen er sindrig.

Dernæst min Kritik for nogle Enkeltheds Vedkommende.

Ad XIV. Fru Gyllembourg vilde vende sig i sin Grav ved at indrangeres under Goldschmidt. Det er Synd at skille hende fra hendes Søn, hvis Elev hun er. G. har aldrig eksisteret for hende uden som Gjenstand for Afsky.

XVI Bødtcher hører ej herhen. Hører til Chr. Winther, som Rørdam hører til Drachmann, hvem det er urimeligt at lade fylde et helt Bind.

Ad XV Karl Larsen kommer ej til sin Ret, hvor han staar. Han er langt mere Kunstner end f. Eks. Karl Gjellerup, hvem De tillægger en urimelig Betydning. *Hans* Rubrik er en ren Labescowse af hverandre uvedkommende Folk. Hvad har Niels Møller eller Helge Rode med hinanden og især med Gjellerup at gjøre? Denne Rubrik er vistnok den mindst vellykkede.

Ad XIX Jeg begriber ikke hvorfor den omtrent daarligste af alle vore Historikere – og det er efter min Mening A.D.J. (en Seminarist der aldrig har levet og derfor næsten intet forstaaet) – hvorfor han skal stemple alle de andre. Han mindst synes jeg.

Deres hengivne

Georg Brandes.

16

St. Annæ Plads 19

24/9 06.

Kære Prof. Brandes!

Jeg søgte Dem i Dag – desværre uden for Deres Modtagelsestid – for at bede om Deres Bistand til indlagte Værk, som De var saa venlig halvvejs at love mig i Sommer. Vil De nu være saa elskværdig at se

lidt paa den temmelig forandrede Plan og udvælge Dem et Bind hvilket De lyster (jeg har tænkt paa VI eller IX). Hvis De saa vil skrive en indledende Karakteristik paa et Ark samt, hvis De ønsker det, foretage Udvalget, saa vil De gøre Foretagendet (der nok kan have sin Nytte) en stor Tjeneste. Jeg havde tænkt at bede Dem begynde det.

Herom skal jeg saa tillade mig at have Deres Besked en af de første Dage i Deres Modtagelsestid.

Det var da en overordenlig Artikel De skrev om Levertin. Det er meget sørgeligt, han er død².

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

Vilh. Andersen.

17

15 April 07

Kjære Dr. Andersen.

Jeg maa ikke forsømme at sige Dem Tak, først for Indskriften paa Bogen¹, der rørte mig og som røber Deres Naturs Ridderlighed, dernæst for Bogen selv, som jeg dog endnu ikke fuldstændigt har tilegnet mig.

De har hvad min gamle Lærer Brøchner kaldte »Rigdom i Synet«; De er umaadelig omhyggelig; agtpaagivende som faa, ser en Mangfoldighed i en Draabe.

Det forekommer ikke mig, at man kan nævne Drachmann saa nær op til Goethe, som det sker hos Dem²; men Værdsættelsen betyder lidet i Sammenligning med den kjærlige Fordybelse.

Deres hengivne

Georg Brandes.

18

1 Dec. 07

Kjære Dr. Andersen

Min Hensigt var at vente med min Tak for Bogen¹ til jeg havde læst den helt; det er saa magert at takke blot for den venlige og opmærk-

somme *Tilsendelse*. Men jeg har i denne Tid saa meget, der optager og forstyrrer mig, at jeg hellere vil sige Tak nu end vente til De troer mig ligegyldig for Gaven eller uhøflig.

De kunde ikke vælge Dem noget for en Læser som mig mere fængslende Tema. Vistnok er det, De gaar ud paa, en Sag, som kun kan naaes tilnærmelsesvis, næsten som Cirkelns Quadratur, men Bestræbelserne for at naa dette Maal har den højeste Interesse. Og De er paa en Gang grundig og dristig, en Graver og en Flyver.

Blot De nu vil vogte Dem for Deres Skjødesynd, Deres Yndlingsfejl, den lille Kjæphest, De ikke maa gjøre til Deres Pegasus, jeg mener Navneherligheden, der saa sjældent har Fadderværdi.

Jeg skjælvede ganske let i mine Benpiber, da jeg fulgte Overgangen fra Erasmus af Rotterdam til ham fra Bjerget². Ide-Associationen er jo paa én Gang en stor Potentat og en Lygtemand. Den tilfældige er saa vildledende, finder jeg.

Dog Meningen er ikke at give Dem Vink, som De kan undvære, men at udtale min Paaskjønnelse og oprigtige Beundring for det vide Syn.

Er det ikke lidt vilkaarligt at oversætte animal S. 28 Dyret istedetfor et Dyr? Derved bliver Sætningen mindre latterlig.

Saa, nu forfalder jeg igjen til smaalig Kritik. Jeg hører op.

Deres hengivne

Georg Brandes.

19

3. Maj 09.

Kjære Vilhelm Andersen

Ligesom da De udgav første Del af Deres Værk føler jeg Trang til, før jeg endnu ret har tilegnet mig denne¹, at sige Dem min bedste Tak derfor og ønske Dem til Lykke dermed. Det er en rig Bog, og den har det store Fortrin at der ligesom er Luft omkring Skikkelserne. De har sat Dem ind i Tidsalderen med saa megen Inderlighed, at man føler og indaander dens Atmosfære. Og det er jo yderst sjældent Tilfældet. Jeg glæder mig over, at De med saadan Kraft og saadant Humør fortsætter Deres Gjerning.

I Deres første Del var jeg ikke rigtigt tilfreds med Skildringen af

Erasmus, saa grundigt De end har studeret ham. Det forekommer mig at Nisard i Renaissance et Réforme² har givet et mere levende Billede af Skikkelsen end De. Deres Synspunkt for ham er mig for luthersk. Hans inderste Væsen var en Opløsning af Katholicismen indenfra, og jeg sympathiserer deri med ham mer end De. Ganske anderledes viste De dér Deres Styrke i Behandlingen af Saxo.

Anden Del er dog meget rigere end første. Men gid, gid De vilde lade være med saadan at ride paa det Ord humanistisk. Det kommer for paa hver Side, ofte flere Gange paa hver Side og jeg synes det som andre Kunstord er saa tomt. Jeg maatte næsten le højt da jeg læste: En Humanist kan efterføle men ikke skabe³. Føler De ikke, at naar De selv først har defineret Ordet paa en vis bestemt Maade er der ikke noget overraskende i at De gjenfinder Definitionen hver Gang De bruger Ordet. Hvad Glæde finder De i saadan Gjentagelse af et Navn. De havde samme Glæde af Bakkus i den anden Bog. Og af Adam i Oehlschläger-Bogen. Jeg var kjed af, det blev mig og ikke Dem, der forleden skulde holde Konfirmationstale til den lille Lykke S-M⁴. Hvor havde det ligget for Dem at varicre det Thema Lykken som Navn og som Liv!

I høj Grad kommer Deres Filologi Dem til Gode. De har Mod til at skrive forved hvad der er kjækt og godt. Mindre lider jeg Foretræder (tysk Vertreter), det er saa forbandet grimt og trænger vist neppe igjennem⁵. »Foretræderen for Viborg første«.

Jeg kan ikke lide, De har optaget den stygge tyske Vane at skrive: et *lykkeligt* Ord. Det hedder paa Dansk et heldigt Udtryk⁶. Lykkelig er kun den, der *føler* Lykke. Vi er her rigere end Tyskerne og giver frivillig Afkald.

Jeg vil nu ordentlig fordybe mig i Bogen. Der er en Mængde nyt og morsomt i Afsnittet om Holberg, ser jeg. Nu og da kommer der noget, hvorom man kunde disputere, ifald man talte sammen i Danmark. I første Del husker jeg, De sammenlignede Erasmus og Hutten med Stygotius og Tybo, altsaa Hutten med Tybo, er Sligt ikke Synd?

Dog blæse med dette Smaatteri! Jeg vilde blot ønske Dem til Lykke med Skriftet.

Deres
Georg Brandes.

Station Helenenhof,
Karlsbad 23. Juli 09

Kjære Professor Andersen

Idet jeg idag tilfældigt kommer til at mindes vor sidste Samtale, finder jeg at jeg kun daarligt fik udtalt min Mening men fortabte mig i Smaatterier. Deres Værk interesserer mig imidlertid saa levende, at jeg gjerne vilde henstille denne Mening til Deres velvillige Overvejelse.

Pointen er, at De efter min Mening ganske med Urette lader hvad De kalder Humanismen medføre Goldhed. Hvorfor i al Verden skulde Gennemtrængslen med antik Kultur sterilisere¹?

Jeg vil nævne to store Exempler: Johan Ludvig Runeberg og Algernon Charles Swinburne. De er begge i hver Fiber gennemtrængte med Antiken, som den paa deres Tid eller Tider opfattedes. Og de er yderst frugtbare Digtere.

Det var mig jo et Fingerpeg, at, som De meddelte mig, der stak en Art Selvkritik i Definitionen (dog en ret vilkaarlig). Man morer sig jo undertiden med i Selvironi (som andre ikke forstaar) at møtte sig selv med Overdrivelser eller Paradoxer. Men gaar vi tilbunds i Spørgsmaalet, saa ser vi de to gamle Kulturer i Aarhundredernes Løb gjøre nogle Grupper golde, andre frugtbare. Med de *to* mener jeg den græsk-romerske og den bibelske. Begge kan opæde al Friskhed og Oprindelighed, særlig har den sidste gjort det. Men det ligger ikke i disse Kulturers sløvende Evne, det beroer paa, at 1) Skolemestre forliver sig saadan i gamle Autores, at de taber Sansen for Livet om dem 2) Teologer og Præster fortaber sig saaledes i dogmatiske opfattede gamle hebraiske og græske Texter, at deres Hjerner tager Skade.

Hvad jeg opponerer imod er blot dette: først at definere »Humanismen« saaledes, at den nødvendigt skal sterilisere, og saa at gjenfinde Definitionen i de Exemplarer, af hvilke den er abstraheret. Naar det ikke passer, saa siger man blot: Dette er ikke Humanisme, det er Renæssance, eller Nyhellenisme, eller noget andet.

Hvis Deres Bog ikke var saa righoldig, vilde jeg ikke trætte Dem og mig med Brevet. Nu vil jeg haabe, at *Politiken* for én Gangs Skyld har opgivet en Adresse rigtigt, saa dette naaer Dem.

De lever forhaabentlig i en smuk Egn. Jeg boer her overmaade højt, paa Egnens højeste Punkt, er her i disse Dage helt alene, ventende

paa en Ven, der (paa Grund af den skidneste politiske Intrigue) fik lovligt Forfald og ikke kunde holde Aftalen at være her paa bestemt Dag.

Med ærbødig Hilsen til Deres Frue er jeg

Deres

Georg Brandes.

21

16/8 09.

Kære Prof. Brandes.

Tusind Tak for Deres Brev som efter nogle Omveje naaede til mit Opholdssted, der – naturligvis – ikke var det i Avisen opgivne. Superlativer i Taksigelser er dels en Undskyldning for det sene Svar, dels et Udtryk for min Glæde over at De fremdeles tænker paa mit Arbejde.

Ja, vistnok er der en produktiv Fordybelse i antik Kultur, som jeg ikke er uopmærksom overfor – min Bog om Poul Møller viser det. Men hvad jeg hidtil har talt om er de latinske Humanister i 17–18 Aarhundrede, som alene kender Livet i dets litterære Afbillede¹. En Snert af denne Litterariskhed er det jeg tillægger mig selv, og jeg mener ganske vist, at denne latinske Humanisme ikke er uddød med 18. Aarhundrede, men varer ved i det følgende ved Siden af den græske, hvorom min næste Del (»Goethe«) især skal handle.

Herom og om andet vilde jeg gerne tale mundtlig med Dem og skænder tit paa mig selv, fordi jeg ikke tiere søger Dem, da De altid har taget venligt imod mig. Men, som en af mine gamle Medsammen-svorne siger: *nonne scis, hic animas frigere*²? Og det er ikke fra *Dem*, Kulden kommer.

Min Kone hilser Dem venligst. Vi staar just i Begreb med i Selskab med en Ven, som er rigere end vi, at rejse en Tur rundt i Europa, hvorfra vi først er tilbage ved 1. Oktober.

Deres hengivne

Vilh. Andersen.

22

St. Annæ Plads 19.
[1909?]

Kære Georg Brandes

Ophavsmanden til indlagte Dr. Emil Fog i Aarhus ønskede meget at De vilde tiltræde Opraabet og har bedt mig spørge Dem derom. Forslaget synes mig ikke ubegrundet og jeg har givet mit Navn dertil.

Vilde De være saa venlig at svare mig og tilbagesende Koncepten i Dagens Løb¹.

Deres hengivne
Vilh. Andersen.

23

St. Annæ Plads 19.
10-II-10

Kære Georg Brandes!

Mange Tak for den Bog, De har sendt mig, hvis Indhold det skal være mig kært at opfriske, og for de venlige Ord, hvormed De ledsager den, og allermest for det venlige Sindelag, der ligger bagved¹.

Det glæder min Kone og mig meget, at De har befundet Dem vel i vort Hjem i Gaar. Jeg haaber De har faaet et Indtryk af, hvad De og Deres Arbejde *der* betyder. Mine Klager over Deres »Klager« havde kun til Hensigt at faa Dem til at indrømme, at der er mange flere saadanne Hjem end De ved af².

Med venlig Hilsen
Deres hengivne
Vilh. Andersen.

24

Strandboulevard 27
5 Dec. 10

Kjære Vilhelm Andersen

Hjertelig Tak for Deres *Paludan-Müller*, hvis sidste Hefter jeg modtog idag og som interessrer mig levende¹. Jeg burde jo egentlig være

misfornøjet med at en saadan Bog skrives, da den, som flere af Deres andre, gjør gamle Essays af mig overflødige. Men det vilde være mig ganske umuligt at lade en saa kummerlig Følelse faa Plads i min Sjæl. Tvertimod har jeg saa meget mere Fornøjelse af Deres Arbejd, som jeg forud kjender Stoffet ret nøje. Og jeg er fuld af Anerkjendelse. De har en forbausende Udholdenhed i at opstøve det skjult Personlige – heri har De nok en Forgænger i Udgiveren af Udv. Skrifter², hvis Forskninger er mig ubekjendte – og De har, hvad der er mere, Skarp-sindighed i Opfattelsen, grundet paa den Inderlighed hvormed De har tilegnet Dem Digteren og hans Værk. Jeg troer, De undertiden gaar vel vidt, naar De mener at have opsporet det rent Personlige, der ligger bagved; det er jo efter Sagens Natur saa dulgt og *blandet*; men det er lykkedes Dem at levere et levende og oplysende Værk, saa intet senere Arbejde bliver nødvendigt. Det er ogsaa meget træffende hvad De indvender imod mig, at *Adam Homo* i visse Maader er ganske forvirret³.

Siden vi talte sammen om *Ivar Lykke*, læste jeg Bogen og maa give Dem Ret i Deres Opfattelse. Ogsaa deri, at den Mistanke, der næres mod Fenris, rimeligvis er et Sindbillede paa den Misstemning, der en Tid lang næredes mod mig, Helt dybsindig er Deres Fortolkning af Ivars Lemlæstelse som Symbolet paa Slesvigs Tab⁴.

Om jeg ved anden Læsning vil komme til at hænge mig i nogle Enkeltheder, hvori det forekom mig, at der hos mig spirede nogen Uenighed med Dem, véd jeg endnu ikke. Det har i ethvert Tilfælde intet at betyde.

Til Lykke altsaa med Værket.

Deres

Georg Brandes.

25

St. Annæ Plads 19.

3.11.11

Kære Prof. Brandes

Jeg er meget ked over at jeg – af Familie-Hensyn – ikke kan komme paa Universitetet, saa at jeg i al Fald med et Haandtryk kunde takke Dem for hvad denne Dag ogsaa for mig har faaet at betyde¹.

Det glæder mig, at der vil være en anden som kan – og vil – tale med mere Myndighed derom end jeg.

Med en taknemmelig Hilsen

Deres hengivne

Vilh. Andersen

26

St. Annæ Plads 19.

2.2. 12

Kære Georg Brandes!

Jeg har i disse Dage haft saa travlt med at hylde Deres »Monument« – jeg mener Deres historiske Personlighed at jeg trænger til at trykke Dem selv i Haanden.

De vil af min Artikel i »Tilskueren«¹, hvis De læser den, se, hvilket Ord af Dem der er gaaet mig mest til Hjerte – det om det evige Danmark, som vi begge tjener. Men i dette Danmark vil De, hvad enten De lever eller dør, altid leve for mig og i mig. Thi noget af det, jeg elsker allermost deri, har *De* først ret lært mig at elske.

De har jo nok mærket det før, men jeg kan ikke lade være at sige Dem det i Dag.

Jeg skal paa Søndag tale i »Arbejdernes Læseforening« – paa Tirsdagen om »Henrik den Fjerde« i Kritiker og Portrætter. De tror vel nok, jeg er gal.

Min Kone sender Dem sammen med mig en hjertelig Hilsen og Lykønskning.

Deres hengivne

Vilh. Andersen.

27

St. Annæ Plads 19.

13.11.14.

Kære Professor Georg Brandes

Da Politiken i Dag saa noget nær insinuerer, at jeg har stjaalet Ideen til min Afhandling om »Ophavet til Holbergs Komедier« fra Dem¹, og da De selv efter at have hørt mit Foredrag gjorde mig opmærksom

paa at jeg polemiserede mod en Opfattelse – Uforeneligheden af Tigellius-Digtets Psykologi og Komedierne – skal jeg blot meddele, at jeg saa Stedet efter, men opgav at ændre noget i min Tekst. Formodningen om »Den Vægelsindede«s Prioritet betegner De selv som et Indfald, De ikke ønsker at begrunde og Tigellius som Udgangspunkt for Komedierne er ikke taget, men opgivet i Deres Kap. IV.

Undskyld dette, men jeg vilde nødig faa Udseende af at have handlet uridderligt overfor Dem. Skønt jeg frygter for at trætte Dem med mine Skrivelser tillader jeg mig at sende Dem Bogen, hvis De ønsker at se min Fremstilling efter.

Med venlig Hilsen

Deres hengivne

Vilh. Andersen.

28

Den 15 Nov 14

Kære Professor Andersen

Min bedste Tak for Tilsendelsen af Deres smukke Bog, hvori, som jeg ved Gennembladningen ser, mit Navn er mer end tilstrækkelig ofte nævnt, næsten for ofte¹.

Jeg har i disse Dage saa meget for, at jeg ikke strax kan læse den; men blot mens jeg skærer den op, ser jeg hvor righoldig og mangesidig den er.

Det gør mig ondt for Dem, at den udgives i et Øjeblik hvor Verdensbegivenhederne sløver den i Forvejen ikke stærke Interesse for aandelige Ting.

Deres hengivne

Georg Brandes.

29

St. Annæ Plads 19.

10/9 15.

[Fejl for: 10/11 15.]

Kære Prof. Georg Brandes.

Det har gjort mig meget ondt at erfare, at jeg har vakt Deres Vrede ved min Anmeldelse af Deres »Goethe«¹. Skønt jeg ved med

mig selv, at jeg, da jeg skrev den, intet Øjeblik har glemt den Taknemmelighed og Ærbødighed, jeg skylder Dem, og som jeg altid har vedgaaet, saa har jeg dog fra forskellige Sider (Deres Broder, Prof Vald. Vedel) hørt at min Artikel var skrevet i en Tone, der kunde saare Dem. Derfor beder jeg Dem oprigtig om Tilgivelse. I Deres »Efterskrift« er der til Gengæld Udsagn der ikke blot maa virke, men er ment som saarende mod mig (G.B. : V.A. = Darwin : Meinert!)².

Det var min Hensigt, før Deres forandrede Stemning mod mig var mig bekendt, at bringe Dem første Bind af min »Goethe«, 3: den Del af »Tider og Typer«, der handler om den danske Goethe-Dannelse³.

Denne Plan fastholder jeg, hvis De med to Ord vil lade mig vide, at De vil modtage mig.

Dersom jeg intet hører fra Dem, ser jeg deri et Tegn paa, at De er saa vred paa mig, at De end ikke vil se mig. De vil derved have saaret mig dybere end jeg Dem.

Deres ærbødigt hengivne

Vilh. Andersen.

30

St. Annæ Plads 19.

15.5.22.

Kære Georg Brandes!

Jeg er paa ny »paa Embeds Vegne«¹ kommen til at fordybe mig i Deres Forfatterskab og er bleven saa fængslet og bevæget derved, at det meste af hvad jeg har skrevet om den Ting forekommer mig plumpt og ringe. Rent personligt takker jeg Dem maaske allermest for den Maade, hvorpaa De har forstaaet Aarestrups Vin, De husker om Genskinnet paa Dugen som *Deres* Nydelse af Vinen². Det er ogsaa min. Deri forstaar vi hinanden.

Jeg har følt Trang til at sige Dem dette, fordi det længe har pint mig, at De i Deres sidste Leveaar skulde tænke med Bitterhed paa mig, som dog har saa meget at takke Dem for, hvad jeg heller aldrig fortiet. Om De kan ryste denne Følelse af Dem, ved jeg jo ikke – jeg venter ikke noget Svar af Dem paa dette Brev. At jeg ikke deler den, ved De nu.

Deres hengivne

Vilh. Andersen.

NOTER

Indledning. (1) Efter V.A.s anmeldelse i juli 1915 skrev G.B. i et brev til Henri Nathansen: »De synes ikke at have læst de 3 store Artikler imod mig af Vilh. Andersen, hvori han i forrige Uge i *Nationaltidende* for første Gang demaskerede sit hele Had«. (Henri Nathansen: Georg Brandes. Et Portræt. 1929, 319). Se iøvrigt brev nr. 29 med noter. – (2) G.B.s anmeldelse af »Bacchustoget i Norden« var skrevet i glimrende journalistisk form, udmærket orienterende og med en skjult munterhed. Jeg kan derfor ikke være enig med dr. phil. Elias Bredsdorff, når han i sin Pontoppidan-disputats II, 131 kalder slutningen for »spotsk«. V.A.s indtryk af anmeldelsen finder vi i brev nr. 12. – (3) Dr. Bredsdorff mener i sin førnævnte bog II, 210, at V.A. »både i sine nationale og kulturpolitiske synspunkter og som litteraturforsker stod fjernt fra Georg Brandes«. Dette må modereres noget, som nærv. brevvæksling viser; og i sin tale på 80-årsdagen i 1944 yder V. A. Brandes al skyldig ærbødighed og fremhæver endnu engang den betydning, som den »danske« del af hans forfatterskab har haft for ham.

1. (1) Den fulde titel på V.A.s bog var »Poul Møller. Hans Liv og Skrifter. Efter trykte og utrykte Kilder. I Hundredeaaret for hans Fødsel«, 1894. – (2) »Han sled bogstaveligt siderne op«, skriver dr. Henning Fenger om G.B.s læsning af Poul Møllers Efterladte Skrifter. (»Georg Brandes' læreår«, 1955, 4). – (3) Det er ikke helt rigtigt, at G.B.s navn *kun* forekommer i den anførte forbindelse, jf. V.A. i det følgende brev. – (4) Brevet fra Hans Brøchner (9.5. 1873) i anledn. af G.B.s bog »Den romantiske Skole i Tydskland«, 1873, er aftrykt i sin helhed i »Georg og Edv. Brandes Brevvæksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd« I, 1939, 179–182, hvor den omtalte passus findes s. 181. – (5) Med den gamle afh. om Aarestrup sigtes til G.B.s ca. 34 sider store indledning i F. L. Liebenbergs udgave af »Emil Aarestrups Samlede Digte«, 1877. Her bliver på s. XXI Poul Møller og Emil Aarestrup stillet op som to paralleller, og ligheder og forskelle mellem dem påvises. – (6) »Erscheine dich« blev i de flg. udgaver af Poul Møller-bogen rettet til »Erscheine«. – (7) Det anførte »auf« er *ikke* en trykfejl, som G.B. tror. Det drejer sig om talemåden »auf dem letzten Loch pfeifen«, der lyder således i klassisk tysk (Goethes tid); først senere ændredes auf til aus. – (8) Man ser af sammenhængen hurtigt, at det ikke er en filologisk kritik, som G.B. her fremfører, men en *teologisk*. Han undrer sig over, at Poul Møller, skønt teolog, er uvidende om, at den skik, at moderen selv holdt sit barn over dåben, tidligere var meget udbredt både i og uden for Danmark. – (9) G.B.s kritik af det nævnte skuespil fremkom i III. Tidende 17.1.1869, hvorfra optrykt i »Kritiker og Portraiter«, 1870, 205–209 og i Saml. Skr. II, 1899, 458–461. G.B. citerer i brevet sig selv ret frit. – (10) Nemlig i afh. »Gentagelsen. En sproglig Studie« i Dania I, 1890–92 (j: 1891), hvor udtrykket findes s. 92. (Nævnte afh. optryktes i V.A.s bog »Danske Studier« 1893, som G.B. ikke ejede på dette tidspunkt, jf. begyndelsen til brev nr. 4). 2. (1) »hint Sted«, dvs. G.B.: »Kritiker og Portraiter«, 1870, 206, jf. note 9 til brev nr. 1. 4. (1) V. A. havde i »Danske Studier«, 1893, 146 og 164 udtalt, at Paludan-Müllers vinterbolig lå i Hovedvagtsgade. Han boede, som G.B. nævner, i

Ny Adelgade (nr. 4). – (2) Den omtalte sætning nederst s. 167 i »Danske Studier« lyder: »Var Ewalds Muse en skyggefuld Skønhed, Oehlenschlägers en munter Blondine, Hauchs en forkrænkkelig Ynde i blege Farver og Hertzes en tropisk duftende Dejlighed, saa er Pal.-Müllers en stille Stjerne og bærer sit Navn derefter«. Den næstsidsste sætning i G.B.s Aarestrup-afh. (jf. note 5 til brev nr. 1) har flg. ordlyd: »Er Oehlenschlägers Muse en nordisk Skjoldmød, Blichers en kraftig, jydsk Bondepige, Hertzes en Dame fra et Hof i Provence, saa er Aarestrups en ung Taterpige i broget Dragt, med Flitterguld om de nøgne Arme« (osv.). – (3) V.A. havde i sin bog »Danske Studier«, 1893, 163 skrevet, at »man oftere har søgt at fastholde [Paludan-Müllers] ædle Træk for den almindelige Bevidsthed, [i] Billedet af Adonis i Døds gudindens Bolig«. Mod betegnelsen »oftere« gør G.B. her indsigelse, idet han, som han siger, ikke troede, at andre end han selv havde bragt Pal.-Müllers skikkelse i forbindelse med Adonis. Denne indvending besvarede V.A. ikke. – (4) Der må menes Alfred Biese: Die Entwicklung des Naturgefühls im Mittelalter und in der Neuzeit, 1888. (Tidligere havde Biese udgivet »Die Entwicklung des Naturgefühls bei den Griechen«, 1882.)

5. (1) »Afhandling til Vilh. Thomsen«, dvs. et særtryk af V.A.s afh. »Sammenfald og Berøring. Et Bidrag til dansk Betydningsslære«, trykt i »Festskrift til Vilhelm Thomsen fra Disciple«, 1894, 258–308. Optr. i »Kritik. Sprog og Litteratur«, 1914, 3–59. 6. (1) G.B.s bedømmelse af V.A.s Poul Møller-bog fremkom i det norske blad Verdens Gang (redigeret af G.B.s nære ven, redaktør Olav Thommesen). Anmeldelsen er optr. i Saml. Skr. XV, 1905, 284–287. – (2) Sikkeret det forberedende arbejde på »Udvalgte Skrifter af Poul Møller udgivne ved Vilh. Andersen«, I–II, 1895, hvori også forekom tekster, der her tryktes første gang, og som sluttede med en liste over afvigende læsemåder. 7. (1) Den omtalte bog er V.A.s doktorafhandling »Guldhornene. Et Bidrag til den danske Romantiks Historie«, 1896. Disputatsdagen var den 31. okt. 1896. – (2) På s. 184 f. i »Guldhornene« havde V.A. formodet, at Oehlenschläger med jægeren i slutn. af »Sanct Hansaften-Spil« havde sigtet til Staffeldt: »[man tror] at se Staffeldt første Gang gaa over Oehlenschlägers Scene«. – (3) V.A. havde i »Guldhornene« s. 93 skrevet: »Af Schiller, som Oehlenschläger dog opgiver at have læst i disse Aar, findes kun meget faa Spor i hans romantiske Poesi. I 'Hakon Jarls Død' genlyder 'Grækenlands Guder', men 'Wallenstein' først i 'Hakon Jarl'. Først da Oehlenschläger har begrænset sin Ungdoms Universalpoesi nationalt, faar Schillers historiske Tragedier Betydning for ham«. Disse ord får G.B. til at bede V.A. om at læse de to nævnte digte af Schiller. 8. (1) V. A. havde i Tilskueren 1902, 101 ff. skrevet afh. »Georg Brandes og Danmark« (optr. i »Litteraturbilleder«, 1903, 181–200), som sammen med andre artikler i samme hæfte af Tilskueren udgjorde en hyldest til G.B. i anl. af hans 60-årsdag 4. febr., 1902. – (2) Det er foreløbig uopklaret, hvor og hvornår Hostrup har kaldt G.B. således. – (3) »Stedet om Jøderne«. V.A. havde i sin førnævnte afh. om G.B. og Danmark citeret et sted i G.B.s afh. om Goldschmidt 1869 (optr. i »Kritiker og Portraiter«, 1870), hvor forf. fremhævede det lykkelige i, at den moderne jøde som semit stod på et arkimedisks punkt udenfor de ariske stammers medfødte begrænsning, men at der også samtidigt lå noget

virkelig tragisk i, at han var uden åndeligt fællesskab med det folk, hvori han levede. Dette sted havde G.B. udeladt i optrykket i »Samlede Skrifter«, og forklaringen herpå får vi i nærv. brev. – (4) V.A. havde i sin afh. skrevet, »at [G.B.], der i 1879 om Ophævelsen af Artikel V havde de maadeholdne Ord, at der brast 'en af det danske Folks kæreste og agtværdigste Illusioner', nu med al sin Ild er med i Kampen for at bevare Danskheden i Sønderjylland«. V.A. har deri villet se et omsving hos G.B., men belæres hermed om, at han tager fejl. – G.B.s tale ved afskedsbanketten i Berlin 1883 findes trykt i »Levned« III, 1908, 50–54 og i »Taler«, 1920, 6–9. Slutningen alene er trykt i Saml. Skr. XII, 1902, 263–264. 9. (1) Bogens titel var »Knud Sjællandsfars Betragtninger over Aaret og Dagen udgivne af Vilh. Andersen«, 1902. – (2) En litteraturhistorie som den omtalte fik G.B. dog aldrig skrevet.

10–11. (1) G.B.s mandagsartikel: Johan Ludvig Heiberg (i Politiken 14.9. 1903) er optrykt i Saml. Skr. XV, 1915, 150–153. 12. (1) V.A.s bog »Bacchustoget i Norden« blev anmeldt af G.B. i Politiken 31.10.1904 under overskriften »Dionysosdyrkelse«. Optr. i Saml. Skr. XV, 1905, 287–293. – (2) Formelt er den sætning, der begynder med »Allerede da...« ikke helt i orden, hvilket vel skyldes den hast, hvormed brevet synes skrevet; skriften er skødesløs og ikke let at tyde. – Med »Bjørnson-Myten« menes en afh. af V.A. i »Bjørnstjerne Bjørnson. Festskrift i Anledning af hans 70 Aars Fødselsdag«, 1902, 29–40, optrykt i »Litteraturbilleder«, 1903, 201–216. – Det brev af G.B., som V.A. hentyder til med ordene »Allerede da De i Fjor skrev til mig...«, er ikke bevaret. – I afh. »Bjørnson-Myten« betragter V.A. Bjørnsons poesi som en slags fornyelse af Thors-religionen, og Bj. selv opfattes næsten som en moderne inkarnation af Thor. – (3) Det foredrag om J. P. Jacobsen, som V.A. omtaler, var på nærv. tidspunkt utrykt, men fremkom i 1906 i det norske tidsskrift *Samtiden* og optryktes året efter i »Litteraturbilleder. Anden Samling«, 1907, 124–168. Heri siger han s. 167: »Jeg skal vel vogte mig for at gøre ham [J. P. Jacobsen], der ikke regnede med Symboler, til et Symbol og i denne syge Mand uden videre se et Billede paa det syge Land«. – (4) »Entheisme«, et af V.A. her dannet ord, til lat. *entheus* (gr. *ἐνθεος*), begejstret, gudopfyldt, jf. »Bacchustoget i Norden«, s. 75. – (5) Denne udtalelse forekom ikke i G.B.s anmeldelse, men sigter til G.B.s ord: »En ret Nutidsdanser er for [Vilhelm Andersen] As eller Van. I Ibsens Skikkelse er Odin vendt tilbage, i Bjørnsons Thor« (osv.). V.A. kan heri ligne Grundtvig, som i sine forskellige mytologiske skrifter søgte at finde nutiden forespejlet i de gamle myter. 13–14. (1) De to breves anledning er denne: I Politiken for 19.5.1905 fandtes en (ikke senere optrykt) kronik af V.A. med titlen: Tjørn. Emnet deri var til at begynde med hvidtjørnene på Eremitagesletten, hvorfra forf. gik over til politiske og litterære betragtninger, bl.a. over visse af vore forfattere, der kan karakteriseres som »tjørne« eller »torne«, dvs. at de kan rive, stikke, prikke, men som vi alligevel ikke kan undvære osv. Herpå svarede Sven Lange i Politiken 23.5. med en kronik m. titlen: Rødtjørn, hvori først omtaltes dansk åndslivs stigende radikalisering i nutiden med G.B. som fører, derefter karakteriseredes V.A. som den, der (uden at være fører) vil finde og fremhæve kontinuiteten i udviklingen og gerne ønsker »tjørnene« bevaret. Sv. Lange opponerer dog imod, at V.A. taler om hvidtjørn,

han selv ønsker (når der fortsat skal tales symbolsk) at det var rødtjörn. Thi disse »bekender kulør« osv. Og videre taler Sv. Lange om rødtjörnen i vor kultur, så alle forstår, at han dermed mener G.B. (eller den af ham forkyndte radikalisme). Denne rødtjörn blev ikke, som V.A. mener, en slags salt i samfundslivet, men »— den blev selve Fremtiden, der presser paa med sine Krav, ... den er Poesiens evige og altid unge Sandhed overfor Borgerskabets Vanemodstand«. Det er disse betragtninger, som G.B. i sit brev til V.A. hentyder til med ordene, at »Sven Lange idag spiller mig ud imod Dem«. G.B. har vistnok ret i, at der i V.A.s kronik ikke var ringeste reel eller symbolsk hentydning til ham og hans virksomhed, og V.A. bekræfter jo også dette i sit brev til G.B., idet vi får at vide, at det snarest var Gjellerup, han havde tænkt på. Den herlige botaniske oplysning, som V.A. derefter fremfører, vilde sikkert have ærgret Sv. Lange kolossalt, hvis han havde erfaret den! — Med ordene »Naar jeg snakker rigtig dansk, ligner jeg vist Hostrup« sigtes til Sv. Langes ord om V.A.s kronik: »Ved sin Aand og Tone synes Artiklen i Familie med Hostrups bedste Foredrag«.

15-16. (1) I 1906 planlagde Vilh. Andersen for Gyldendal en stor serieudgivelse (i 100 hæfter à 5 ark), som til at begynde med fik titlen »Danmarks Nationallitteratur i Udvalg«. Han udarbejdede først et forslag til en plan eller oversigt over hele serien, lod dette forslag trykke på et kvartblad og udsendte det til en række forfattere og litterater, bl. a. Georg Brandes, Vald. Vedel, Otto Borchsenius, Niels Møller, hvis kritik han udbad sig. Nærv. brev nr. 15 udgør G.B.s kritik af forslaget. Dette var inddelt i 25 punkter eller grupper, og de i G.B.s brev omtalte punkter så således ud:

XIV GOLDSCHMIDT

Fru Gyllembourg. Carl Bernhard. Carl Bagger. Goldschmidt.

XV H. C. ANDERSEN

H. C. Andersen. Carl Ewald. Herman Bang. Karl Larsen. Karin Michaelis.

XVI PALUDAN-MÜLLER

Fr. Paludan-Müller. Bødtcher. Chr. K. F. Molbech. Ernst v. d. Recke.

XIX A. D. JØRGENSEN

Rask N. M. Petersen. Wimmer. Worsaae. Allen. Høyen. E. Holm. Johs. Steenstrup. Troels-Lund. A. D. Jørgensen.

XX HOLGER DRACHMANN

Holger Drachmann.

XXIV KARL GJELLERUP

Thomas Lange. H. F. Ewald. Rud. Schmidt. Karl Gjellerup. E. Christiansen. Niels Møller. Sven Lange. Helge Rode. Laurids Bruun.

G.B.s (og sikkert også andres) kritik førte til, at V.A. helt forandrede sin plan. Han inddelte nu stoffet i tre rækker (1. Den ældre Tid. 2. Det 19. Aarhundrede. 3. Den national-videnskabelige Litteratur.), og af detaljerne i den nye plan (trykt på et kvartlæg) ses, at V.A. på flere punkter har rettet sig efter G.B.s forslag (foruden at han foretog mange andre ændringer). F. eks. blev nu fru Gyllembourg og Goldschmidt helt adskilt (derimod blev Bødtcher *ikke* rykket hen i Winthers nærhed), og Karl Larsen kom nu mere til sin ret. Imidlertid blev den stort tænkte plan ikke til noget; forlaget reducerede det hele til en beskeden serie kaldet »Mindesmærker af Danmarks Nationallitteratur. Under

Medvirkning af vore mest ansete Litteraturforskere under Ledelse af Vilh. Andersen«. (Heraf udkom i 1908 et Søren Kierkegaard-udvalg ved Carl Koch, i 1909 Baggensens »Labyrinten«, ved Louis Bobé, i 1910 »Udvalgte Stykker af dansk filosofisk Litteratur«, ved Harald Høffding. Dermed endte serien.) G.B. kom således ikke til at medvirke. Hvad han svarede (ell. om han svarede) på V.A.s anmodning i brev nr. 16, vides ikke. Med de to i brev nr. 16 nævnte punkter VI og IX menes dels et bind Oehlenschläger, dels et bind Poul Møller, altså netop forfattere, som V.A. var specielt kyndig i! Af V.A.s efterladte papirer (Ny kgl. Saml. 2521, 2°) ses, at hele denne opstilling og inddeling af digtere og forfattere har voldt ham megen spekulation. – (2) G.B.s artikel om Oscar Levertin (død 22. sept. 1906) fandtes i Politiken 23.9. Opr. i Saml. Skr. XVIII, 1910, 321–324. 17. (1) Med »Bogen« menes Vilh. Andersen: Litteraturbilleder. Anden Samling, 1907. – (2) På s. 111 i førnævnte bog havde V.A. citeret en strofe af Holger Drachmann (»Paa Stranden skælver ej det mindste Blad...«), som ifølge V.A. udtrykte længselen »usigelig simpelt og uendeligt gribende som i en Aftensang af Goethe«. 18. (1) Den omtalte bog er Vilh. Andersen: Tider og Typer af dansk Aands Historie. Første Række: Humanisme. Første Del: Erasmus. Første Bog: Tiden indtil Holberg, 1907. – (2) Om overgangen fra Erasmus af Rotterdam til Erasmus Montanus, se anførte bog s. 28 ff. 19. (1) Den her omtalte bog er »Tider og Typer. Erasmus, II«, 1909. – (2) D. Nisard: Renaissance et réformes, I–II, 3. éd. 1877. – (3) Jf. »Erasmus, II«, 66. – (4) Lykke Slott-Møller, operasangerinde, datter af Agnes og Harald Slott-Møller. – (5) »forved« (eller »for ved«), se f.eks. »Erasmus, I«, 198. – »Foretræder«, se »Erasmus, II«, 285. – (6) »Erasmus, II«, 296. – (7) Nævnte sammenligning forekommer i »Erasmus, I«, 17.

20. (1) V.A. synes ikke i sit Erasmus-værk at have brugt ordet »Goldhed« om humanismen, heller ikke, at den skulde »sterilisere«. Hvor han taler om humanismen som en disciplin (I, 96) eller om det formalistiske i humanismen (I, 42 f.), menes alene den ældre humanisme, ikke den nyere (II, 97). G.B. gør sig her skyldig i en lidt for forenklet opfattelse af V.A.s humanismebegreb. 21. (1) Jf. »Erasmus, II«, 51 f. – (2) Kilden til det anførte latinske citat (»Begraber du ikke, at her fryser sjælene?«) er ikke fundet. 22. (1) Brevet er uden år og dato, men er måske skrevet i 1909, idet det omtalte opråb kan have drejet sig om den i nævnte år meget aktuelle forsvarssag. Også brevets skriftkarakter synes at vise hen til omkr. 1909. Dr. phil. Emil Fog (1873–1925) var dengang bibliotekar i Århus. 23. (1) Den omtalte bog må have været en af G.B.s ældre bøger, eftersom V.A. skriver, at det skal være ham kært at *opfriske* dens indhold. – (2) G.B. blev som gammel mere og mere grebet af pessimisme, menneskelede, ensomhedsfølelse og gav ofte udtryk derfor i breve og samtaler. Det samme har han sikkert gjort under sit besøg hos Vilh. And., som til gengæld har forsøgt at bringe ham ud af denne misstemning ved bl.a. at henvise til, hvad han har betydet for V.A. og dennes hjem, og for mange andre. 24. (1) V.A.s bog »Paludan-Müller« udkom i 10 hæfter sept.-dec. 1910. – (2) Den af G.B. unævnte udgiver af »Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg«, I–III, 1909, var overbibliotekar, dr. phil. Carl S. Petersen. – (3) Påstanden om, at V.A. i sit værk om P.-M. har udtalt, at »Adam Homo« »i visse Maader er ganske forvirret«, samt at

denne udtalelse skulde være fremført som en indvending mod, hvad G.B. i sin tid skrev om »Adam Homo«, er mærkværdig. Det er vanskeligt at finde noget sted i V.A.s over 100 sider store behandling af »Adam Homo«, som dækker G.B.s påstand. Nærmest kommer måske II, 88 og nærmest flg. sider vedrørende Pal.-Müllers opfattelse af og forhold til selve hovedfiguren Adam Homo. — (4) At Fenris i »Ivar Lykkes Historie« er tegnet væsentlig efter den unge G.B. selv, nævnes af V.A. på s. 181 i bd. II. Samme sted tales også om Ivar Lykkes voksende antipatiske forhold til Fenris, hvad der skal have svaret til den mistemning, som rejste sig hos mange mod G.B. efter hans forelæsninger i 1871 og senere. G.B. bifalder i brevet denne opfattelse hos V.A., men undlader at udtale sig om påstanden om, at også Paludan-Müller selv kan have været af samme mening som Ivar Lykke. — V.A.s fortolkning af Ivars lemlæstelse, se Pal.-Müller-bogen II, 199.

25. (1) Den 3. nov. 1911 var der gået 40 år, siden G.B. holdt sin første forelæsning på universitetet. Han blev i den anledning stærkt hyldet samme sted, hvor han den dag netop skulde holde en forelæsning (den tredje og sidste om Armand Carell). I hans takketale forekom bl.a. følgende passus med en hentydning til V.A.: »— og Universitetet har jo forlængst faaet Erstatning for mig i to Mænd, hvoraf den ene [: Julius Paludan] er ældre og lærdere end jeg, og den anden [: Vilh. Andersen], der er yngre, har fordybet sig i Danskheden og er blevet Almenhedens Yndling. Literaturen er derfor i de bedste Hænder«. (Citeret efter Politiken 4.11.1911). 26. (1) Den 4. febr. 1912 fyldte G.B. 70 år, og i den anledning var Tilskuerens februarhæfte formet som et festskrift, fyldt med hyldestartikler og afhandlinger om ham. V.A.s afh. hed »Georg Brandes og dansk Litteratur«. 27. (1) Dette brev kræver en længere forklaring. I 1914 udsendte V.A. bogen »Kritik. Sprog og Litteratur«, hvori bl.a. fandtes afhandlingen »Ophavet til Holbergs Komedier«. (Denne afh. var if. nærv. brev først, dog uvist hvornår, blevet holdt som et foredrag, ved hvilket også G.B. var til stede.) Bogen anmeldtes af Sven Lange i en kronik i Politiken 12.11.1914, hvori denne afh. rostes særligt. Dens emne var teorien (allerede nævnt i »Erasmus II«, 62) om »Den Vægelsindede« som den først affattede af Holbergs komedier. Ifølge Sv. Lange havde V.A. nu »med en overbevisende Prægnans i Fremstillingen og støttet af de bedste videnskabelige Grunde« vist, at »Den Vægelsindede« var den først skrevne af komedierne. Dagen efter fremkom i Politiken følgende notits: »En Indsender beder os gøre Hr. Sven Lange opmærksom paa, at allerede i Georg Brandes's Bog om Holberg fra for tredivte Aar siden er Udgangspunktet for Behandlingen af Holbergs Komedier taget i Skikkelsen Tigellius, og at allerede dér er Formodningen udtalt, at ikke *Den politiske Kandestøber*, men *Den Vægelsindede* er Holbergs først anlagte Stykke«. Disse linier får V.A. til at affatte nærv. brev. Det vigtigste, han deri anfører som forsvar mod beskyldningen for at have stjålet ideen fra Brandes, er henvisningen til kap. IV i sidstnævntes bog fra 1884: »Ludvig Holberg. Et Festskrift«, hvor G.B. under omtalen af Tigellius (i Holbergs satire »Apologie for Sangeren Tigellio«, inspireret af den hos Horats forekommende meget ustadige og uberegnelige digter Tigellius) havde fremsat den omtalte tanke, men som han ifølge V.A. straks har opgivet igen. Stedet i Holberg-festskriftet (s. 135 f.) lyder: »Hvis *Den Vægelsindede*, som det

let kan tænkes, skjøndt det andet i Rækken, er Holbergs første anlagte Stykke, saa kunde det se ud, som havde han fra først af forsøgt med sin Aand at om-spænde et videre Omraade end det, han egentlig magtede, saa havde han opgivet Forsøget og senere i Regelen havde indskrænket sig til simplere Opgaver. Rimeligere er det dog, at han ikke selv har følt det Utilstrækkelige i Karaktertegnningen her, men har opfattet Lunefuldheden blot som en urimelig Uro i Stil med Stundesløshed. Uvilkaarligt har han lettet sig sin Opgave ved at simplificere». Som man ser har G.B. kun i meget hypotetiske vendinger udtrykt tanken om »Den Vægelsindede« som den først skrevne komedie. Men da Holberg nævner den som nr. to i rækken, forklarer G.B. det på den måde, at Holberg rimeligvis har opfattet lunefuldheden »blot som en urimelig Uro« (osv.), hvorved Holberg kan have ment, enten at vægelsind alligevel ikke var et værdigt komedieobjekt, eller at han på det tidspunkt (endnu) ikke mægtede at skrive en komedie, der behandlede vægelsind. G.B. antager derfor, at »Den Vægelsindede« blot – som han behændigt udtrykker det – var Holbergs først *anlagte* stykke. For så vidt kan V.A. have ret i at sige, at G.B. har »opgivet« at tage Tigellius (eller vægelsindet) som udgangspunkt for komedierne. Men han kan dog ikke komme uden om, at tanken om »Den Vægelsindede«s prioritet faktisk blev fremsat i 1884, omend kun som en luftig hypotese. Hvorfor har han så ikke nævnt dette i sin afhandling? Forklaringen er vel den, at afh.s emne i grunden ikke er den omtalte idé som sådan, men ideens begrundelse eller mulige bevis. – Efter forordet talte (som brevet oplyser) V.A. og G.B. sammen, og under denne samtale må G.B. have betegnet prioritetsspørgsmålet som et indfald, han ikke ønskede at begrunde nærmere. Også denne udtalelse kan have medvirket til udeladelsen af G.B.s hypotese. Angående den af V.A. refererede udtalelse af G.B., at V.A. i forordet »polemiserede« mod »Uforeneligheden af Tigellius-Digtets Psykologi og Komedien«, så er det jo en mærkelig bagvendt måde at udtrykke forholdet på men der er noget for G.B. typisk i en sådan formulering! I litt.hist har V.A. påny fremført sin tanke om »Den Vægelsindede«s prioritet, dog stadig kun som en mulighed, jfr. ordet »vistnok« i bd. II, 40, linie 5 f.n. 28. (1) Der menes V.A.s bog »Kritik. Sprog og Litteratur«, 1914, som han sendte til G.B. samtidig med brev nr. 27. – G.B.s påstand, at han i bogen har fundet sig selv »mer end tilstrækkelig ofte nævnt, næsten for ofte«, turde være en overdrivelse. Han er omtalt s. 209–211 samt ganske få andre steder. 29. (1) G.B.s »Wolfgang Goethe« udsendtes i 12 hæfter januar-maj 1915. (2. oplag udkom i nov. samme år, forsynet med en kort efterskrift, som også findes i 3. oplag, 1920). – Dette værk anmeldtes bl.a. af V.A., og hans anmeldelse fremkom i Nationaltidende's Aftenudgave 21., 22. og 24.7.1915. (Et udfaldet afsnit tryktes i nummeret for 23.7.) Her kan indskydes, at denne anmeldelse samme år blev trykt i Uppsala som et 16-sidet hæfte, dog kun i 10 eksemplarer. – G.B. følte sig meget fornærmet og bitter over den kølighed, hvormed Goethe-bogen blev modtaget herhjemme, og da tiden nærmede sig for 2. oplags udsendelse, luftede han sin harme i en kronik i Politiken den 29.10. med titlen: »Efterskrift til andet Oplag af Wolfgang Goethe«. Af denne kronik fremgik, at G.B. især havde følt sig krænket over anmeldernes henvisning til hans jødiske afstamning som en afgørende hindring for en sand forståelse af Goethe; Vilh. Andersen havde

endda udtrykt dette særligt diskret, idet han blot havde nævnt visse paralleltilfælde (Börne, Heine, Goldschmidt), hvorefter læserne kunde tænke sig til resten. G.B., som med årene var kommet til at hade alle raceteorier, blev dybt krænkede over dette, og det fik altså også V.A. at føle. Det gode forhold mellem dem var fra nu af forbi. – (2) Men også V.A. følte sig såret. G.B. havde nemlig i sin førromtalte kronik skrevet følgende ord, specielt rettet til V.A.: »J. P. Jacobsen skrev i sin Tid mod Dr. Meinert, dansk Zoolog, der havde vist Darwin Overbærenhed og haanlig Overlegenhed: Hvorfor være saa streng mod en *Collega*?« G.B. paralleliserer således V.A.s optræden mod sig med dr. Meinerts optræden i sin tid overfor J. P. Jacobsen, og denne hentydning, som mange ældre dengang forstod, har, som brevet viser, virket sårende på V.A. (For os kræver denne hentydning en lille forklaring: J. P. Jacobsen kom i 1872–73 to gange i polemik med zoologen, dr. phil. Fr. Meinert, som i et par avisartikler var optrådt ret ubehersket som Darwin-modstander, medens Jacobsen (som Darwin-tilhænger) i sine svar til Meinert havde vist stor selvbeherskelse. Det kan bemærkes, at G.B. i kronikken citerer lovlig frit. Jacobsen havde ikke formuleret sin udtalelse som et spørgsmål, men blot brugt ordene: »[Meinerts] dadlende Omtale af en *Kollega*«. Jf. om denne polemik J. P. Jacobsen: Samlede Værker, V (1929), 217–225 m. tilhørende noter samt indledningen i samme bind s. XVII). Vistnok ligger der i G.B.s til V.A. rettede ord: »Hvorfor være saa streng mod en *Collega*?« en skjult hentydning til deres mangeårige venskab, som G.B. vilde spørge: har vort venskab ikke kunnet formå så meget, at det kunde præge Deres anmeldelse af min bog? Men V.A. var ikke en mand, der i sin videnskab kunde tænke sig at lade uvedkommende hensyn spille ind. Hans ypperlige anmeldelse af Brandes' Goethe-bog er præget af grundighed, vidsyn og objektivitet, og han er forøvrigt slet ikke blind for værkets dyder. Men hans saglighed kom altså til at koste ham hans venskab med G.B. – (3) Der hentydes til V.A.s netop ved denne tid udsendte bog »Tider og Typer II, Goethe I«, som han havde tænkt at sende til G.B. – I andet bind (1916) af V.A.s Goethe-bog fik Brandes udførlig omtale, og enkelte passager af anmeldelsen fra 1915 kan genfindes her. – – Det kan oplyses, at kun en del af G.B.s ovenfor nævnte kronik, nemlig lidt over de to sidste spalter, optoges som efterskrift i 2. oplag af hans Goethe-bog.

30. (1) »paa Embeds Vegne«, dvs. at Vilh. Andersen i foråret 1922 på universitetet iflg. lektionskataloget læste over perioden 1850–80 af den danske litteraturs historie og i efteråret samme år fortsatte med tiden 1870–1900, altså netop tiden for G.B.s forfatterskab og det moderne gennembrud. – (2) Heri ligger for det første en let genkendelig hentydning til en af Aarestrups ritorneller: »Blomst af Balsaminen! / 'Skjænk i mit Glas', hun sagde: 'dette Gjenskin / Paa Dugen er min Nydelse af Vinen'.« Men G.B. har ikke i sine afhandlinger om Aarestrup (eller rettere: i de forskellige former af hans afh. om ham) fremsat nogen udtalelse om denne ritornel, der går i retning af, hvad V.A. her antyder. Foreløbig må altså denne brevhentydning stå som uforklaret. (Der hentydes måske til en ytring i en af deres samtaler.)